

OAMENI DE SEAMĂ ÎN ȚINUTUL ROMANULUI

ECATERINA I. MĂGIRESCU, CEDRIC N. MĂGIRESCU

A. Prezentare de ansamblu

În anul 1992, la 30 martie, orașul de la confluența Moldovei cu Siretul împlinește 600 de ani de existență documentară.

De aceea, mai ales în acest final de veac și de mileniu, Romanul nu uită pe oamenii săi de seamă, care i-au purtat și-i poartă faima în țară și peste hotare, fie că sînt romașcani de baștină, fie că sînt romașcani adoptivi.

Din 1980, funcționează, în municipiul Roman, Colocviile Bibliotecii Municipale, centenare în 1985. Iar acum paginile acestei prestigioase publicații băcăuane, conduse de un romașcan, găzduiesc rîndurile care încep cu o trecere în revistă a celor 65 de personalități, cercetate de noi, vestite pe plan național și chiar internațional și a altor 35, apreciate pe plan local și interjudețean — care s-au născut în ținutul Romanului, ca și a încă 200 de oameni de seamă care s-au legat de mealegurile acestui ținut.

Socialiștii din prima categorie cităm pe specialiștii Panait Mușoiu și V. G. Morțun, pe medicii Cristea Ștefan Buicliu, Ioan C. Enescu, Constantin I. Istrati (și chimist și om politic), Paul Riegler și Constantin C. Iliescu, pe geologul și mineralogul Virgil Ianovici și naturalistul Z. Fieder și pe agronomul Ion Ionescu de la Brad și inginerii Panaite Donici, Ion Antoniu și Mihail Florescu (ultimul și om politic). Nu uităm pe cunoscutul om politic, Petru Enache.

Dintre muzicienii originari din Roman, amintim pe D. D. Botez, Paul Ciuntu, Sergiu Celibidache, Mihail Jora, Alexandru Zirra, iar dintre regizori și actori pe Jean Mihail, Nicoleta Toia, Ludovic Antal, Nae Roman, Ioan Poni, Anica Poni, Sandu Sticlaru. Mai cităm numele lingviștilor, filologilor și folcloriștilor Luiza Seche, Ion Iliescu, Ecaterina Ioniță-Mihăilă, Magdalena Popescu-Marin, al istoricilor D. A. Sturdza, Neculai Grigoraș, Ioan N. Teștiban, Ionel Cloșcă și a 13 scriitori, critici literari și traducători născuți pe aceste mealeguri — Savin Bratu, Filip Brunea-Fox, Otilia Cazimir, Alexandru Epure, Virgil Gheorghiu, Ana Ioniță, Ion Luca, Ion Sofia Manolescu, George Radu Melidon, Petru Th. Misir, V. G. Morțun, Eugen Zehan, Haralamb Zincă.

Dintre romașcanii adoptivi — unii au debutat aici — se situează la loc de frunte cronicarii Macarie și Miron Costin, autorul Psaltirei în versuri — Dosoftei — scriitorii Vasile Alecsandri, Calistrat Hogaș, G. Ibră-

ileanu, Nicolae Iorga, Cezar Petrescu, Max Blecher, arhitecții Alexandru Orăscu, Ioan Mincu, Lecomte de Nouy, Saint Georges, Ioan Berechet și Constantin Băicoianu, pedagogii Ioan Nanul și Ioan Nastasan (primii învățători romășcani), istoricul și prelatul Melchisedec Ștefănescu, actorul și cîntărețul Petru S. Alexandru (Pechea).

Departate de a fi completă, trecerea în revistă a oamenilor de seamă romășcani a lăsat la o parte și pe numeroșii eroi începînd cu pîrcălabii jertfiți în 1449 și 1476), pe cei cel puțin 30 de domnitori și conducători, oameni politici și unioniști de seamă, ca și autorii unor pagini despre ținutul Romanului, inclusiv 25 de călători străini din secolele al XVI-lea — al XIX-lea.

B. OAMENI DE SEAMĂ ROMAȘCANI

I. Personalități apreciate de Mihai Eminescu

În paginile de față vom zăbovi la cîteva personalități originare din ținutul Romanului, ori legate de el prin activitate și o parte a vieții, care s-au bucurat de aprecierea gazetarului nostru național, Mihai Eminescu, personalitate prezentă în ținutul Romanului, în 1876, ca revizor școlar și în 1888, ca prieten al lui V. G. Morțun (editor al primului volum cuprînzînd și proză eminesciană (1890).

1. Timp de 19 ani, din 1870 și pînă în 1889, din paginile gazetarului Eminescu, nu lipsește numele lui Vasile Alecsandri, pe care, în poemul *Epigonii*, îl caracterizează metaforic și elogios drept „rege al poeziei”. vecinic tînăr și ferice“.

● Metafora aceasta are ca punct de plecare scrierea lui D. Petrino, *Puține cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina*, din 1869, scriere recenzată de Eminescu în ziarul *Curierul de Iași*, din 7/19 ianuarie și 9/21 ianuarie 1870, recenzie în care se relevă

„În capitolul IV criticul (îl) laudă pe d-l Alecsandri și-l face regele poeților, lucru la care aplaudem și noi, pînă ce vom avea și un împărat al poeților, care adecă să-l întrecă pe dumnealui, ceea ce, spus fără compliment, va fi cam greu, deși sintem de o natură ce nu despeară niciodată“.

Rîndurile citate vădesc încredere în forța poetică din care s-a ridicat Eminescu — „împărat al poeților“, poetul nostru național.

● În privința prozei lui Alecsandri, Eminescu nu e de aceeași părere cu Petrino, fiindcă afirmă că aceasta „nu e niciodată și nicăieri la înălțimea poeziei. Prozei (îi) trebuie raționament solid și-n proză d. Alecsandri nu e decît spirit și jocuri de cuvinte, ceea ce-i dă un timbru cu totul feminin“.

● „Astăzi, cînd ziare, profesori, pînă și o academie și-au pus în cap să stîlcească graiul românesc împotriva limbei păsărești practicate de gazetari și alții“, Vasile Alecsandri este considerat „cel mai mare poet al nostru“.

● Înregistrînd, la 30 septembrie 1877, în *Curierul de Iași*, o conferință ținută de Alecsandri „în profitul societății de binefacere pentru ostașii răniți“, gazetarul citează începutul acestei conferințe în care Alec-

sandri arată că „eroii noștri de la Plevna nu sînt mai pe jos decît eroii de la Racova și Călugăreni“, și că „fiecare soldat care ține arma în mînă coprinde în sine poemul cel mai elocvent“.

● Pe Mihai Eminescu îl preocupă și dramaturgul Alecsandri. În ziarul *Curierul de Iași* din 18/30 ianuarie 1870, articolul *Repertoriul nostru teatral* relevă spiritul de care sînt pline comediile lui Alecsandri și distinge realizări ca *Arvinte și Pepelea*, *Crai — nou* și *Cinel — Cinel*, gazetarul îndemnînd „pe cine vrea să studieze caracteristica, fizionomia, psihologia, originalitatea poporului românesc, pe acela-l consiliem cu tot dinadinsul să studieze comediele d-lui Alecsandri“.

● În ziarul *Timpul* din 5 aprilie 1881, Eminescu înregistrează feeria-operetă *Sinziana și Pepelea* și reprezentarea ei drept *Un succes al Teatrului Național*. Iar numărul din 17 septembrie 1881 al aceluiași ziar, Mihai Eminescu anunță succesul reputat de piesa *O parte (sic !)* de concință de Dl. V. Alecsandri, cînd D. Vlădicescu, în locuțiunea (sic !) sa, „în cor cu spectatorii a strigat : „Trăiască Vasile Alecsandri, marele poet al României !“.

● Totuși Eminescu nu se sfiește să critice „modelele și țintele pe care pare a le fi urmărit „în comedii drept «foarte turburi»“ (18/30 ianuarie, 1870) și „monoloagele“ nesfîrșite și plictisitoare ale unei comedii de ocazie, *Vilva regală* (5 mai 1881).

● Adesea, personajele comediilor lui Alecsandri sînt citate de Eminescu în articolele politice, în sprijinul unor afirmații critice. De exemplu, la 27 mai 1880, în *Timpul*, ocupîndu-se de alegeri, Eminescu îl amintește pe Alecsandri cu *Millo director* și *Paraponisitul*, fiindcă „cestiunea alegerilor e obiect de comedie“. Iar la 28 mai 1880, tot în *Timpul*, citează *Paraponisitul* pentru politicienii roșii care, spune ironic gazetarul nostru național, vor ajunge la idealul Paraponisitului „de-a face din toți românii funcționari ai statului, esceptînd (sic !) reacțiunea, se-nțelege“. Tot în articolele despre alegeri, Eminescu înfierază pe gazetarii și gazetele de o doua mînă, care vorbesc de „cel mai însemnat autor din românime“ (17/24 februarie 1880) „s-o frivolă ușurință“, ca despre un coleg de-a lor. În aceeași *Studii asupra situației*, din care am citat, referindu-se la acordarea medaliei *Bene Merenti* lui Alecsandri de către conservatori, gazetarul critică pe cei care îndrăznesc să se situeze pe același plan cu Alecsandri, „cel mai popular și cel mai mare poet al românilor, cum îl considera articolul din 11 mai 1881 din *Timpul*“.

● În ziarul mereu citat de noi, la 27—28 iulie 1881, apare articolul *Poetul Alecsandri și studenții români din Viena*, unde este relevată serbarea prilejuită de cea de a 60-a aniversare a lui Alecsandri, cînd i s-a trimis „un prea frumos album, legat în catifea grenată, avînd pe fața de deasupra scoarței o ghirlandă de frunze de stejar și de laur lucrate foarte fin în argint ; în partea de jos a acestei ghirlande vin în săpătură anii 1821 și 1881, iar în mijlocul lor inițialele poetului“.

● Se știe că poetul Alexandru Macedonski a îndreptat o serie de atacuri împotriva lui Alecsandri și a lui Eminescu, atacuri care culmi-

nează cu nenorocita epigramă la adresa poetului nostru național, în momentul îmbolnăvirii sale, în 1883.

Mihai Eminescu a formulat și el răspunsuri la aceste atacuri, cele mai vehemente dintre ele fiind rămase în manuscrise. În ele apără pe „nemuritorul Alecsandri“.

● La 4 decembrie 1888, prezentînd revista *Fintina Blanduziei*, Eminescu citează din piesa de teatru *Fintina Blanduziei* de Vasile Alecsandri versurile sintetice în care eroul, Horațiu, invocă acest izvor, explicînd astfel de ce s-a ales acest titlu pentru tînăra revistă, la care continuă să colaboreze cu încă trei articole, pînă în anul morții, 1889.

2. Conțemporanul lui Vasile Alecsandri, agronomul și pașoptistul *Ion Ionescu de la Brad*, a atras atenția ziaristului Eminescu prin poziția sa din *Cameră*.

Aici l-a întîlnit gazetarul, în ședința (Camerii) din 27 noiembrie 1880. Romașcanul Ion Ionescu de la Brad critică modul defectos de întocmire a recensămîntului din noiembrie 1880. Eminescu este întru totul de acord cu această critică, arătînd că toate elementele unui recensămînt lipsesc.

La 17 septembrie 1881, în ziarul *Timpul*, Mihai Eminescu, în atenția căruia stătea problema manualelor școlare, discută propunerea și „pretenția“ din ziarul *Pseudo Românul* (cum numește gazetarul *Românul* lui C. A. Rosetti) de a prezenta în cărțile de citire și „expuneri scurte și esențiale asupra agriculturii“, opinînd că un bun manual trebuie să învețe pe copil a gîndi și a simți românește“ și criticînd limba stîlcită a *Românului* și a colaboratorilor săi, care vor să introducă scrierile lor în cărțile de citire. Elogiul adus de Eminescu limbii române amintește pe „bătrînul Ion Ionescu“ și-l caracterizează drept „om care scrie materii agronomice în limba bună, pe placul țaranului și al tuturor, om cu condei simpatice“.

La 25 februarie 1881, Eminescu relatează conținutul celor cinci interpelări în *Cameră*, între care și cea a lui I. Ionescu „D. I. Ionescu a rugat biroul să pună numai decît la ordinea zilei (sic!) proiectul de lege pentru vînzarea domeniilor și răsкупpărarea embaticurilor. D. Prim ministru se asociază cu cererea d-lui I. Ionescu deoarece sînt mai multe petițiuni la minister din partea locuitorilor care vor să cumpere locuri și guvernul nu le poate da satisfacere pînă ce nu va fi votat acel proiect de lege. Biuroul promite a satisface cererea d-lui I. Ionescu“.

3. Prieten și cu Vasile Alecsandri și cu Ion Ionescu de la Brad și mare prieten al lui Cuza și Kogălniceanu, cărturar patriot, susținător al secularizării averilor mănăstirești, ca și al altor reforme ale lui Cuza, ori luptător pentru independență în 1877—1878, istoric și slavist, *Melchisedec Ștefănescu* (Gîrcina, Neamț, 1822 — Roman, 1892) a reținut și el atenția lui Mihai Eminescu. Membru al Academiei Române din anul 1870, Melchisedec Ștefănescu a fost episcop de Roman între 1879 și 1892, (unde e și înmormîntat) și a lăsat o operă care numără peste 120 de titluri, dintre care cităm *Chronica Hușilor* (1869), *Chronica Romanului* (1874—1875) și *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova* (1885).

Cu interesul său pentru tot ce ține de scrisul vechi românesc, gazetarul Mihai Eminescu, a cunoscut și a apreciat opera lui Melchisedec Ștefănescu, în centrul căreia stau multe considerații asupra acestui scris. În ziarul *Timpul* din 12/24 decembrie 1880, nr. 277, p. 1, Mihai Eminescu publică o notă introductivă la raportul episcopului Melchisedec, intitulat *Cărțile bisericești*. Acest raport face considerații judicioase, cu caracter istoric și literar, combate abuzul de neologisme, susținând totuși că limba cărților bisericești nu trebuie să rămână staționară, nemîșcată, fiind limba vie a poporului. Raportul fusese prezentat în fața Sinodului, uimise pe participanți și este publicat de Eminescu în șase numere ale ziarului *Timpul* (277 din 12/24 decembrie, 1880; 278 din 13/25 decembrie, 1880; 279 din 14/26 decembrie, 1886; 280 din 16/28 decembrie, 1880; 281 din 17/29 decembrie, 1880 și 282 din 18/30 decembrie, 1880).

Titlul notiței introductive a lui Eminescu este *Foiletonul nostru literar*. Cele zece rînduri ale sale sînt următoarele „Cu nrul de astăzi începem a publica în foiletonul nostru literar raportul pe care P.S.S. Episcopul de Roman l-a prezentat în sesiunea aceasta a Sf. Sinod. Acest raport, privitor la retipărirea și editarea cărților bisericești, e o lucrare concepută cu toată adîncimea și cu toate cunoștințele istorice și filologice pe care le cere însemnătatea obiectului. Rezervîndu-ne onoarea de-a reveni supra raportului și a cestiunilor pe cari (sic !) le tratează, indicăm deocamdată că lucrarea arată, pe de o parte, efectul unificatoriu pe care limba cărților bisericești au avut (...) în trecut asupra scrierii și pronunției întregului popor românesc, iar pe de altă parte se îndoieste dacă stadiul actual de nelimpzire a cestiunii (sic !) ortografice și fonologice nu ar fi primejdios pentru unitatea și viitorul limbei noastre dacă s-ar răsfrînge asupra reeditării cărților bisericești“.

● Mihai Eminescu a cunoscut și activitatea patriotică de diplomat și unionist a lui Melchisedec Ștefănescu.

Sustinător al secularizării averilor mănăstirești în timpul domniei lui Alexandru Ion Cuza, care l-a năruit, numindu-l ministru, Melchisedec Ștefănescu a îndeplinit în 1868 o misiune diplomatică în Rusia, misiune legată tot de această reformă din timpul domniei unirii din 1859. De această misiune, în care „s-au semănat germei huni“, deoarece „dispozițiunile guvernului rus față de cel român s-au ameliorat“ (Melchisedec, *Din călătoria la Petesburg, 1868*), misiune îndeplinită odată cu aceea a lui Ioan Constantin Cantacuzino, juristul, ministru de instrucție în trei rînduri sub Alexandru Ioan I, aminteste gazetarul Eminescu într-un necrolog din 29 ianuarie 1882, consacrat lui Ioan Cantacuzino și publicat în ziarul *Timpul*.

4. Romașcan prin origine, chimistul și medicul *Constantin I. Istrati* (Roman, 5 septembrie, 1850 — Paris, 30 ianuarie 1918), cu 225 de lucrări publicate, membru al mai multor academii și societăți române și străine și președinte al Academiei Române, este și băcăuan, prin copilăria sa la Radomirești — Bacău, pe malul Siretului, ca și prin cercetările și scrierile sale legate de zăcămintele de sare și ozocerită de la Tg. Ocna, Slă-

nic-Moldova, Grozești, Solonț ori de trecutul istoric al meleagurilor băcăuane¹. Bursier al primăriei din Bacău, Constantin Istrati a reprezentat sau a sprijinit orașul în Parlament ori în dezvoltarea sa culturală

Profesor universitar, creator de școală și prieten al tineretului, Constantin Istrati este și un om politic, care-și retrace însă candidatura în alegeri, după înăbușirea răscoalei din 1907. Această atitudine e firească pentru un fost socialist și fostul medic participant la activitatea formațiilor sanitare din zona operativă în războiul din 1877/1878, când acordă asistență unui număr de peste 3.000 de răniți, asistând și la cucerirea Griviței și a Plevnei și fiind distins cu cele mai mari decorații și diplome românești, rusești, turcești și belgiene. Nu-i de mirare că Gheorghe Lupășcu, militar, băcăuan de origine, îi închină lui C. Istrati 22 de rînduri în volumul său memorialistic despre acest război². În ele se relevă că „medicul a dovedit devotament și curaj în toate împrejurările în tot timpul desfășurînd o activitate plină de zel, aducînd mari servicii armatei“⁴. Tot în aceste rînduri este amintit și medicul primar al orașului Bacău, Vasile Mancaș, venit să-l vadă pe Istrati și transformîndu-se într-un ajutor neprețuit.

În anul 1880, medicul, socialist între 1875 și 1880, publică studiul *O pagină din istoria contemporană a României din punctul de vedere medical, economic și național*. Monografia începe prin prezentarea îngrijătoare a situației demografice a țării noastre la vremea aceea, insistă apoi asupra situației alarmante a paludismului și a bolilor venerice, datorită alimentației deficitare, locuințelor nesănătoase, mizeriei, abuzurilor administrației, nivelului cultural scăzut, adică exploatarea burghezo-mosieresti.

Studiul a fost multă vreme utilizat sistematic de publiciștii și cercetătorii noștri, în frunte cu Eminescu.

În ziarul *Timpul* din 18/30 noiembrie 1880, Eminescu se referă la mesajul domnesc de deschidere a corpurilor legiuitoare, publicat în 15/27 noiembrie 1880. Ziaristul remarcă faptul că nu se făceau referiri la politica externă și nici la alte probleme care interesau îndeaproape poporul român. Mesajul acesta era opera lui Dimitrie Giani, ministrul de justiție care, afirmă ironic Eminescu, „sîntem siguri“ că „a plîns recitîndu-l“⁴.

Pentru optimismul nejustificat al mesajului, Eminescu trimite la cartea lui C. I. Istrati, prezentînd în antiteză ideile mesajului și ale cărții. Cităm din Eminescu³

„Acea carte dovedește scăderea rapidă a elementului românesc din țară, iar mesajul vorbește de dezvoltarea *națională*. Cartea dovedește de-

1 C. I. Istrati, *Sarea din sarnițele României*; București; 1894; *Despre ozoche-rită (ceara de Moldova) din România*, în *Bul. Soc. St. Rom.*, VI, 1897; *Biserica și podul din Borzești, precum și o ochire relativă la bisericile zidite de Ștefan cel Mare*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, București, 1904, cu 28 de planșe.

2 Gheorghe Lupășcu, *Amintiri din Războiul Independenței 1877—1878*, Ediția a III-a, 1927, p. 52-53.

3 M. Eminescu, *Opere*, XI, p. 410, cu sublinierile autorului.

generarea rasei însăși, mesajul arată progresele ce le-a făcut știința dreptului.

Cartea în fine dovedește cum *mirabile dictu* — în grînarul dunărean al Europei populația degenerează și descrește din cauza alimentației insuficiente, din cauză că organizarea noastră socială condamnă populațiile la o foamete artificială; mesajul vorbește de unirea tuturor pentru binele patriei⁴.

Și iată finalul acestui articol care e plin de ironie amară „Sau domnii miniștri n-au ochi să vadă și urechi să auză, de zugrăvesc frumos starea țării, sau dacă le-a mai rămas oricît de puțin spirit de observație, broșura de deschidere a Adunărilor nu e decît praf aruncat în ochii străinătății, ca s-o amăgească asupra realității mizeriei și decadentei în care se află țara sub sistemul de guvern al liberalilor. Înlăuntru nu se mai amăgește nimene“.

La 5 septembrie 1881, Eminescu publică în *Timpul* o prezentare a două monografii care se ocupă „în cea mai mare parte cu soarta populațiilor noastre de la țară“. Este vorba de cartea „d-lui dr. Istrati“, amintită de noi mai sus, și de *Țăranul* lui A. V. Millo. În șapte rînduri ale articolului⁴ este recenzată cartea lui Istrati: „Cartea tînarului medic cuprinde un material foarte bogat pentru explicarea (sic!) stării actuale a țării. Într-un volum de 500 de pagini se ține seama de studiile demografice făcute pînă acum, s-arată, cu date statistice adunate din diferite izvoare, că populațiunea țării, îndeosebi elementul român, e supus unei continue descreșteri, că românii *emigrează* din țară, iar străinii *imigrează*; că rasa română degenerează în urma exploatării (sic!) la care e supusă. Mizeria, produsă prin greutăți publice, parte dă naștere la deosebite boale, parte favorizează răsîndirea lor“.

Eminescu apreciază atît pe Istrati cît și pe Millo „inspirați de-o adîncă iubire pentru popor“ și părerile lor comune că „rasa română e jertfa spoliățiunii și a mizeriei produse în mod artificial; că statul, legile, trebuințele apusene a claselor dirigente, indiferentismul și neactivitatea acestor din urmă conspiră a aduce la degenerare tocmai partea cea mai importantă a poporului nostru“.

5. În anul 1836, în urmă cu un veac și jumătate, se naște, la Roman, *Ion D. Strat*, economist, primul rector al Universității *Alexandru Ioan Cuza* din Iași, diplomat și ministru. Tatăl său, spătarul D. Strat, cu moșii și prin ținutul Bacăului, pe la Băhnășeni (unde ridică și un monument eclesiastic de artă) este menționat, în anul 1844, de revista *Propășirea* a lui M. Kogălniceanu, în legătură cu un act filantropic. Ion D. Strat avea pe atunci opt ani. Iată datele acestui act. În ziua de vineri, 21 iulie 1844, „după amiazăzi, pe o cumplită furtună, un foc strașnic au izbucnit în mahalaua Păcurarii-de-pe-deal (Iași) și în cîteva ceasuri au prefăcut în cenușă ca la treizeci case cu gospodăriile lor“. „Tot în aceeași zi și la aceeași vreme, luăm știre că o mare parte din tîrgul Hușilor era pradă focului“, (*Propășirea*, duminică 23 iulie 1844). La apelul lui Venia-

4 Op. cit. la 3.

min Roset, episcopul pașoptist exilat la Soveja, originar din Doljești, Roman (azi Neamț), cum relatează A. Donici în numărul revistei *Propășirea* din ziua de duminică, 13 august 1844, se strîng 20.235 de lei /de la fețele a căror nume sînt trecute mai jos⁴. Între cei 43 de filantropi, se situează și D. Strat, spătarul, cu 355 de lei.

La vîrsta de numai 24 de ani profesor universitar de economie politică, Ion D. Strat este primul rector al Universității *Alexandru Ioan Cuza* din Iași, instituție înființată în anul 1860 (în 1985 s-au împlinit 125 de ani de la întemeiere). Aici I. D. Strat inaugurează în același an prima catedră de economie politică.

În anul 1870, economistul publică *Tractat completu de economie politică sau simplă expunere a modului cum se formează, se distribuie și se consumă bogățiile*.

Cartea este cunoscută și apreciată de poetul Eminescu. Ca gazetar, Mihai Eminescu o consideră „clară și bine scrisă”, o „scriere excelentă”⁵. Într-un alt articol, din același ziar⁶, făcînd o trecere în revistă a creatorilor de valori în literatura și știința română, Eminescu nu-l uită pe I. D. Strat „Citeze-se numele tuturor cari au scris un șir de literatură sau știință adevărată, fie Șincai, Hașdău, Alecsandri, ori Gr. Alexandrescu, Odobescu, Marțian, Strat, Const. Negruzzi (...)”.

În anii 1869—1871, I. D. Strat este diplomat în Franța și Anglia. În februarie 1869, împăratul Napoleon al III-lea cere agentului diplomatic I. D. Strat, ca guvernul român „să intre pe calea conservatoare, care este singura bună pentru interesele României” iar ministrul de externe Grammont îi mărturisește planul guvernului francez de a răsturna pe Carol de Hohenzollern. În 1871, lordul Greenville explică diplomatului român I. Strat că nu poate discuta cu el oficial decît dacă i-o cere ambasadorul turc.

Activitatea politică a lui I. D. Strat se desfășoară și în Paarlamentul țării. În 1876, este ministru la Departamentul finanțelor. În această calitate, Strat se manifestă ca o personalitate în domeniul economiei politice. Astfel apare citat adesea de către gazetarul Mihai Eminescu. Eminescu cunoaște bine *Expunerea de motive* pe care ministrul de finanțe I. D. Strat o prezintă în 1876 Adunării Deputaților. Expunerea este însoțită de mai multe proiecte de lege. Economistul demonstrează că bugetul înregistra un deficit de aproape 30 de milioane de lei. Dezvăluirile sale constituie o bombă și deputați ca Dimitrie Ghica, V. Boerescu și G. Gr. Cantacuzino îndreaptă critici violente împotriva economistului, care, la puțin timp după aceea, este înlăturat din fruntea Ministerului de Finanțe.

Fiindcă după moartea lui I. D. Strat, — politicienii reamintesc mereu „legenda Strat” — cum numește Eminescu deficitul aparent semnalat în buget de către economistul român de origine —, gazetarul comentează adesea opinia lui Strat despre *democrația lucrativă*, al cărei adept era, apără memoria de personalitate care cunoaște lucrurile *ex professo*, îl ad-

5 *Timpu*, 19 noiembrie 1860.

6 *Idem*, 5 august 1881.

miră pe Strat pentru bunul său simț, pentru pregătirea sa, ca și pentru originea sa nobilă și citează adesea din lucrările sale. Iată un asemenea citat din ziarul *Timpu* din 6 iunie 1880, citat prin care demonstrează critic „șinta democrației române“.

„Ar trebui să ne lămurim odată asupra lucrului acestuia. Democrații la impozite, ca să le desființeze, și boier mare la buget, aceste două lucruri nu merg împreună. De este vorba să fim democrați, apoi atunci de ce nu luăm de exemplu democrația care este astăzi în Svițera, ci, îndată ce e vorba de leafă, ne facem ultramonarhi și aristocrați?“.

Și în manuscrisele sale, Mihai Eminescu comentează opiniile lui Ion Strat privind deficitul bugetar. Manuscrisul de 267 de rînduri cu nr. 2255, pregătit probabil pentru editorialul „Expresia „codru parlamentar“ din 20 aprilie 1880, din *Timpu*, precizează noțiunile de *deficit real* și *deficit aparent*, între care „*onorabili* nu pot face deosebire“. „Real e un deficit atunci cînd nu corespunde c-o resursă acoperită prin drepturi consta(n)te și incasabile ale statului; el (c) însă aparent cînd se ivește în mod momentan, dar resurse sigure, lesne de încasat pe viitor, stau în dreptul lui, îl acoper pe deplin. Un deficit real silește la o contractare de datorie consolidată, unul aparent obligă la împrumuturi provizorii, de exemplu la emiterea de bonuri de tezaur cari se retrag în momentul ce venitul corespunzător au intrat în casă“. Deficitul mult discutat și interpretat fals de politicienii epocii „era doar aparent“ — spune Eminescu — „și noi l-am numit legenda — Strat. Dacă însă ar fi fost real, atunci unde e? L-au mîncat lupii? D. Fundescu ar zice, vorba lupului, „iarna n-o mîncă lupul; noi zicem că nici deficitele nu le poate mîncă lupul“.

În vremea noastră, la un secol și jumătate de la nașterea acestei personalități admirate de Eminescu, despre economistul I. D. Strat se vorbește destul de puțin. *Dicționarul de economie politică* îl înregistrează mai ales ca susținător al teoriei „România — țară eminentemente agricolă“. *Istoria Universității Alexandru Ion Cuza* din Iași, apărută în 1985, îi publică și portretul, alături de cel al lui Simion Bărnuțiu, căruia i se propusese funcția de rector. Păcat numai că sub portretul lui I. D. Strat, apare numele lui Simion Bărnuțiu și sub portretul lui Simion Bărnuțiu numele lui I. D. Strat. Portretul I. D. Strat apare și în *Albumul Ion Creangă*.

Valoroasa lucrare a lui Ionel Maștei, *Personalități ieșene*, nu-l înregistrează în primele cinci volume.

De peste veac, gazetarul nostru național Mihai Eminescu ne îndeamnă să cunoaștem și să cinstim pe Ion D. Strat, personalitate care s-a dovedit un specialist patriot.

II. Un prieten francez al Marii Uniri din 1918 EMMANUEL DE MARTONNE (1873—1955)

În 1986 s-au împlinit 65 de ani de la realizarea unei experiențe unice pentru acea vreme. În anul 1921, savantul francez, întemeietor al geografiei moderne, predă două luni la tînăra universitate din Cluj și conduce trei excursii științifice de două luni în munții Apuseni ai Banatului, Retezat, al Rodnei, Colinele Moldovei și în Dobrogea.

Între participanții la cursuri, 30—40 de persoane, însuși geograful menționează și moldoveni. În a treia excursie „de recunoaștere“, „două zile au fost consacrate apoi Moldovei centrale dintre Iași și Roman“⁷. Geograful evocă și ospitalitatea românească și manifestările de simpatie pentru Franța, „uneori impozante, totdeauna emoționante“ care au întâmpinat pretutindeni pe excursioniști⁸.

O asemenea manifestare de simpatie i-a întâmpinat și în Roman, în frunte fiind participanții la cursuri — profesorii Eugen Teofănescu și N. Constantinescu —, dar și Emanoil I. Silberg, directorul Liceului Roman-Vodă, ca și prefectul Nicolae Quinezu. *Nicolae Quinezu (1867—1928)* este medic, militant socialist în Iași, personalitate care a lucrat ca medic rural în munții Elveției, între 1908 și 1913, loc și timp în care a fost vizitat de V. I. Lenin și N. K. Krupskaja. Întemeietor al Azilului de bătrâni și unul dintre conducătorii societății culturale *Miron Costin*, Nicolae Quinezu a profesat și locuit în Roman din 1914 pînă la moarte. Prieten al lui de Martonne de la Iași, l-a primit în casa sa de mai multe ori.

Despre profesorul N. Constantinescu, inginerul Petru Silberg, nepot al lui Hogaș, învățătorii Aglaia și Constantin Gheorghiu, directorul Gheorghe Uscatu și frații săi, Ilie I. Uscatu, veteran din trei războaie și Constantin I. Uscatu, maestru, afirmau că l-au cunoscut și ca participant la una din excursiile amintite, așa cum reiese și dintr-o fotografie din 1921⁹.

Savantul francez a fost prieten, de la Iași și cu profesorul universitar Mihai David, originar din Tansa — Negrești, localitate nu prea depărtată de Roman, și participant și el la o excursie organizată în 1921.

Geograful a mai poposit pe plaiuri romășcane și ieșene și în alte rînduri. De aceea, actuala stradă Veronica Micle, unde a fost găzduit de Quinezu, s-a numit un sfert de veac Emmanuel de Martonne¹⁰. Caz unic, numele acestei personalități aflate în viață a fost dat unei străzi romășcane, dar și unei străzi clujene, în anul 1925, la Congresul profesorilor de geografie din România, desfășurat la Oradea. Tot atunci, din inițiativa savantului român G. Vâslan, se instituie fondul de premii geografice Emmanuel de Martonne al Institutului de geografie al Universității din Cluj, fond alcătuit din contribuții ale participanților români și francezi la excursiile din 1921 și ale altor geografi participanți. Păcat că numele străzii, păstrat în Cluj, nu a fost păstrat și în Roman. Mai ales că și romășcanii, ca și toți românii, au motiv să se mîndrească și cu contribuția lui Emmanuel de Martonne pentru Marea Unire din 1918.

La banchetul oferit de Societatea Regală Română de Geografie în cinstea sa, la 7 iunie 1921, prezentînd planul semestrului de învățămînt

⁷ Emmanuel de Martonne, *Lucrări geografice despre România*, vol. II, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985, capitolul *Un semestru de învățămînt geografic la Universitatea din Cluj, România*.

⁸ *Ibidem*, p. 246.

⁹ O dovadă: *Planul orașului Roman, 12 septembrie 1934*, donat Bibliotecii Municipale din Roman (Inv. 3400) de către familia *Mioara* și subinginer *Nicolae Biciușcă* din Roman.

geografic în România și anul 1921 ca „unul din cei mai luminoși ani ai vieții“ sale, Emmanuel de Martonne spune

„Da, domnilor, în urmă cu 25 de ani am început să cercetez Carpații și de la început a fost nevoie să vizitez ambii versanți. De câte ori, oare, am trecut frontiera? Nu mai știu. De câte ori a fost nevoie să-mi vizez pașaportul...? Mărturisesc că nu a fost întotdeauna în regulă. Și totuși eram în perfectă legalitate, atunci când am fost arestat de unguri la Orșova... Slavă domnului, o asemenea aventură nu mi se va mai întâmpla, cu toate că miine dimineată plec tocmai la Varșovia...”

În orice caz, dacă m-am ridicat de nenumărate ori împotriva acestei frontiere trasate pe crestele munților pe care-i studiem, nu am întârziat să mă pronunț dacă este legitimă, constatând pretutindeni că ea separă populații vorbind aceeași limbă, având aceeași origine. Dar când s-a vădit că temeliele vechii Europe se clatină, am dorit și eu ca și dumneavoastră ceea ce în chip fericit s-a realizat acum“.

DES HOMMES ILLUSTRÉS DANS LA VILLE ET LE DISTRICT DE ROMAN

R é s u m é

L'étude présente d'abord un coup d'oeil sur cent hommes illustres originaires de la ville et du district et sur d'autres deux cents qui sont veçus ici, ou ont passé par la ville.

I. Puis on parle de quelques personnalités connues et appréciées par notre publiciste national, *Michel Eminesco* (Mihai Eminescu).

Il est question de *Basil Alecsandri*, surnommé „le roi des poètes“, et ses comédies. Eminesco relève sa valeur et débat l'attaque du poète Alexandre Macedonski à l'adresse d'Alecsandri et d'Eminesco lui — même.

D'autres pages présentent les opinions d'Eminesco sur *Jean (Ion) Ionesco de la Brad*, illustre ingénieur agronome et patriote, admiré pour ses interpellations parlementaires et pour la position vis-à-vis de livres d'école.

Eminesco publie dans le journal *Le Temps (Timpul)* un rapport de *Melchisedec Stephanesco* sur les livres ecclésiastiques et sur leur langue, en relevant les connaissances historiques et philologiques de l'évêque de Roman (entre 1879 et 1892), slavisant et grand patriote.

Le chimiste et le médecin *Constantin I. Istratty* est l'auteur d'un „étude“ de 500 pages, avec le titre *Une page d'histoire contemporaine de la Roumanie du point de vue médical, économique et national*. Le livre est résumé et mis en antithèse avec le message du chef de l'État pour relever le rapport surprenant entre la triste réalité, démontrée par le livre, et l'apparence trompeuse, démontrée par le message.

L'économiste *Jean (Ion) D. Strat*, le premier recteur de l'Université d'Iassy, diplomate et ministre, a publié, en 1870, un *Traité d'économie politique*, apprécié d'Eminesco, parce qu'il est „clair et bien écrit, une écriture excellente“. On débat „la légende Strat“, dénomination accordée par l'auteur à l'opinion de Strat sur le déficit budgétaire apparent et sur la „démocratie lucrative“.

II. Les dernières pages de notre étude sont dédiées au savant français *Emmanuel de Martonne*, le fondateur de la géographie moderne, l'explorateur des montagnes roumaines, entre 1897 et 1937 (pendant 40 années). En 1921, il est le dirigeant d'une expérimentation à l'Université de Cluj-Napoca et de trois excursions, traversant aussi les collines Moldaves entre Iassy et Roman et visitant ces villes. L'ami des Roumains et de quelques hommes illustres de Iassy et de Roman, Emmanuel de Martonne a été le partisan de la Grande Union de la Transylvanie avec la patrie mère, la Roumanie. Une rue de la ville de Roman a porté, à partir de 1925, jusqu'à 1950, le nom d'Emmanuel de Martonne. Aujourd'hui, cette rue s'appelle Veronica Micle. Le nom du savant français existe seulement dans la ville de Cluj Napoca.